

Yaşlılık Nedeniyle Hukuki Ehliyet Değerlendirilmesi İstenilen Olgularda Hukuki Ehliyet Değerlendirme Formu'nun (HEDEF) Uygulanabilirliğinin Ölçülmesi

Measuring the Applicability of the Legal Capacity Assessment Form in Cases That are Required to Address Legal Capacity Due to Old Age

¹Ali Yılmaz, ¹Kenan Karbeyaz, ²Altan Eşsizozlu

¹Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Adli Tıp Anabilim Dalı, Eskişehir, Türkiye

²Terapi Tıp Merkezi, Antalya, Türkiye

Özet: Türk Medeni Kanunu'na (TMK) göre fiil ehliyeti kişinin, hukuka uygun fiiller yapabilme ve hukuka aykırı fiillerden sorumlu tutulabilmesi ile ilgilidir. Ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin kişinin fiil ehliyeti vardır. Hukuk açısından tam bir eylem yeterliliği için kişinin ayırt etme gücü bulunması ve kısıtlı olmaması gerekir. Noterlikler, mahkemeler, tapu müdürlükleri ve benzeri kurumlar, hekimlerden, fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği ile ilgili olarak rapor istemektedir. Bu raporun istenme nedenlerinden birisi de işlem yaptıracak kişinin 65 yaş ve üzerinde olması durumudur. Ülkemizde yaşlılar için fiil ve hukuki ehliyet ile ilgili istenilen raporların bir standardizasyonu olmadığı görülmektedir. Mevcut yasal düzenlemelere göre bu raporları tüm hekimlerin düzenleme yetkisi vardır. Ancak hangi durumlarda ileri değerlendirme yapılması gerektiği, bu değerlendirmeleri hangi uzmanlık dallarının yapması gerektiği açık değildir. Bu çalışmada, adli psikiyatri uygulamalarında geliştirilen Hukuki Ehliyet Değerlendirme Formunun (HEDEF) uygulanabilirliğinin saptanması amaçlanmaktadır. HEDEF formunun uygulanabilir olması, sonraki uygulamalarda standardın sağlanması ve yaygınlaştırılması açısından önemlidir. ESOGÜ Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı'na hukuki ve fiil ehliyet raporu için müracaat eden tüm 65 yaş ve üzeri yaşlılar değerlendirildi. Hastaların tümüne iki farklı uygulayıcı tarafından HEDEF ve Mini Mental Test birlikte uygulandı. Formdan alınan sonuçlar, hasta hakkındaki nihai adli psikiyatrik değerlendirme ile karşılaştırıldı. HEDEF testi 12 puan ve üzerinde olan yaşlıların rutin adli psikiyatrik değerlendirme ile uyumlu olarak hukuki ehliyetinin olduğu belirlendi. HEDEF testini iki farklı uygulayıcı yapmasına karşın sonuçların tutarlı ve anlamlı olduğu belirlendi. Testin uygulanabilir, güvenilir olduğu, adli psikiyatri uygulamalarında yaygınlaştırılabileceği düşünüldü.

Anahtar Kelimeler: geriatri, ekonomik istismar, yaşlı istismarı, adli psikiyatri

Yılmaz A, Karbeyaz K, Eşsizozlu A. 2019, Yaşlılık Nedeniyle Hukuki Ehliyet Değerlendirilmesi İstenilen Olgularda Hukuki Ehliyet Değerlendirme Formu'nun (HEDEF) Uygulanabilirliğinin Ölçülmesi, *Osmangazi Tıp Dergisi*, 41(2): 109-117
Doi: 10.20515/otd.410320

Abstract: According to the Turkish Civil Code, individual's capability to act is related to act in accordance with the law and to be held accountable for the acts that are contrary to the law. Every adult who has the power to distinguish and who is not restricted has an capability to act. In terms of law, individual must have the power to distinguish and should not be restricted for a complete action competence. Notary, courts, land registry offices and similar institutions request report on the ability of individual to perceive the legal meaning and consequences of the act from physician. One of the reasons in order to be requested this report is that the person who is going to act is 65 years of age or older. It is seen that there is no standard for the requested reports related to capacity to act and legal capacity for the elderly in our country. According to the current legal regulations, it is seen that all physicians have the authority to draw up these reports. However, it is not clear in which circumstances it is necessary to carry out further evaluation and which specialist branches should make these evaluations. In this study, it is aimed to determine the applicability of the Legal Capacity Assessment Form developed in forensic psychiatric practices. The applicability of this form is important in terms of ensuring standard in the following applications and dissemination of the standard. In practice, the report on the legal capacity is still drawn up in our Forensic Medicine Department. No certain scale is used in routine practice. Physicians working in our department are trying to understand whether or not persons older than 65 years have legal capacity being made by forensic psychiatric examination. Informed consent is routinely applied to these patients. The research is planned in a 6 month period after approval of the ethics committee. All patients aged 65 years and over who apply to the ESOGÜ Faculty of Medicine Forensic Medicine Department for the report on legal capacity and capacity to act will be evaluated. Legal Capacity Assessment Form and mini mental test will be applied to all patients by two different practitioners. The results from the form were compared with the final forensic psychiatric evaluation of the patient. The elderly with a Legal Capacity Assessment Form score of 12 points or more were judged to have legal capacity in accordance with routine forensic psychiatric evaluation. It was determined that the results were consistent and meaningful even though the Legal Capacity Assessment Form was conducted by two different practitioners. It was thought that the test was feasible, reliable and could be extended to forensic psychiatric practice.

Key Words: geriatrics, economic abuse, elderly abuse, forensic psychiatry

Yılmaz A, Karbeyaz K, Eşsizozlu A. 2019, Measuring the Applicability of the Legal Capacity Assessment Form in Cases That are Required to Address Legal Capacity Due to Old Age, *Osmangazi Journal of Medicine*, 41(2): 109-117, **Doi:** 10.20515/otd.410320

ORCID ID of the authors: A.Y. 0000-0002-4255-0487; K.K. 0000-0001-6009-0739; A.E. 0000-0002-3088-7592

1. Giriş

Türk Medeni Kanunu'na (TMK) göre fiil ehliyeti kişinin, kişilik haklarını kullanmasını sağlayan ve aynı zamanda sorumluluk üstlenmesini gerektiren temel insan hakkıdır. Hukuk açısından tam bir eylem yeterliliği için kişinin ayırt etme gücü (temyiz kudreti) bulunması ve kısıtlı olmaması gerekir. Burada bir kişinin, hukuka uygun fiiller yapabilmeye ve hukuka aykırı fiillerden sorumlu tutulabilme ehliyeti söz konusudur. Ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin kişinin fiil ehliyeti vardır (1).

Noterlikler, mahkemeler, tapu müdürlükleri ve benzeri kurumlar, hekimlerden, fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği ile ilgili olarak rapor istemektedir. Bu raporun istenme nedenlerinden birisi de işlem yaptıracak kişinin 65 yaş ve üzerinde olması durumudur (2). Bu muayenelerde kişinin bir seçimle karşı karşıya bulunduğu farkında olması, mevcut seçenekleri, yararları ve zararları ile birlikte anlaması, eylemle ilgili etkenlere ilişkin bilişime sahip olması durumları sorgulanmalıdır (3,4). Bu alan hukukun adli psikiyatrik yaklaşıma ihtiyaç duyduğu bir alandır. Adli psikiyatri pratiğinde, yaşlıların medeni ve hukuki haklarını kullanabilecek durumda olup olmadıkları sorusuyla sık karşılaşmaktadır. Bu durumla karşılaşan klinisyenler sıklıkla kişilerin özerkliğini tehlikeye düşürmeden, hukuki ehliyetlerini değerlendirmek gibi güç bir görevle karşı karşıya kalmaktadırlar. Yaşlı kişilerin hukuken yeterli olup olmadıkları ile ilgili tanımlar zaman zaman güçlükler ve belirsizlikler gösterebilmektedir. Bununla birlikte, yaşlıların vesayet altına alınması ile ilgili ölçütlerin belirlenmesinde kanunların uygulanabilir ve adil olması gerekmektedir (5). Ülkemizde yaşlılar için fiil ve hukuki ehliyet veya vesayet durumları ile ilgili düzenlenen raporların bir standardizasyonu olmadığı görülmektedir. Mevcut yasal düzenlemelere göre bu raporları tüm hekimlerin düzenleme yetkisi olduğu görülmektedir. Ancak hangi durumlarda ileri değerlendirme yapılması gerektiği, bu değerlendirmeleri hangi uzmanlık dallarının

yapması gerektiği açık değildir (4,5,6). Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Adli Psikiyatri Polikliniği'nde Can ve arkadaşları tarafından Hukuki Ehliyet Değerlendirme Formu (HEDEF) geliştirilmiştir. HEDEF kişilerin medeni haklarını kullanma ehliyetine sahip olup olmadıklarını belirlemek için yapılan psikiyatrik değerlendirmeye yardımcı olmak amacıyla geliştirilmiştir. Dört maddeden oluşmaktadır, bu maddeler; karar verme, sonuçların mantıklılığı, usullama ve bilme olup bilme maddesi anlama, güncel anlama ve ayırt etmeden oluşan üç alt madde içerir. Değerlendirmenin temel özellikleri; HEDEF ile kişilerin sosyal ve kültürel yaşantısı içindeki sosyal uyumunu, bilgilenmesini, tercihlerinin göz önüne alınmasıdır. Değerlendirme yapılırken kişilerin o andaki durumu temel alınır (1). Bu değerlendirme 65 yaş üstü 38 kişi üzerinde yapılmıştır. Çalışmanın sonuçları anlamlı bulunmakla birlikte HEDEF kullanımını yaygınlaşmamıştır.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı'nın poliklinik hizmetlerinin önemli bir kısmını, yaşlı olgular için düzenlenen hukuki ehliyet raporları oluşturmaktadır. Bu kapsamda Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı ile ortak çalışılmakta ve gerekli görülen olgular için konsültasyon istenilmektedir. Bu çalışmada ESOGÜ Adli Tıp Anabilim Dalı'nda, 65 yaş üzeri hukuki ehliyet değerlendirmesinde HEDEF ölçeğinin etkinliğinin ve uygulanabilirliğinin ölçülmesi planlanmaktadır. Uygulamada polikliniğimize hukuki ehliyet değerlendirmesi için başvuran yaşlı olgu sayısının fazla olması nedeni ile daha yüksek bir popülasyonda ölçüm yapılması imkanı mevcuttur. Çalışma sonunda elde edilen sonuçların güvenilir olması halinde adli psikiyatri pratiğinde HEDEF kullanımının yaygınlaştırılması ve farkındalık oluşturulması amaçlanmaktadır.

2. Gereç ve Yöntem

Araştırma için ESOGÜ Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurul Başkanlığı'nın 20.03.2017/57 tarih ve sayılı onayı ile 21.04.2017 tarihinde çalışmaya başlandı. 21.10.2017 tarihine kadar çalışmaya devam edildi. ESOGÜ Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı'na hukuki ve fiili ehliyet raporu için müracaat eden tüm 65 yaş ve üzeri yaşlılar değerlendirildi. İki farklı hekim tarafından hastaların tümüne HEDEF ve mini mental test uygulandı. HEDEF formunun etkinliği, iki farklı uygulayıcı arasında değerlendirme açısından fark olup olmadığı araştırıldı. Ayrıca HEDEF'in etkinliği ile mini mental test ile de karşılaştırıldı. HEDEF'in, olguların hukuki ehliyetinin olup, olmadığını belirlemeye etkisi ölçülmeye çalışıldı. Formdan alınan sonuçlar, hasta hakkındaki nihai adli psikiyatrik değerlendirme ile karşılaştırıldı. Veriler SPSS 22 analiz programı ile değerlendirildi. Cronbach karşılaştırma testi, yüzde analizleri ve χ^2 analizleri yapıldı. Çalışmamız Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Komisyonu Başkanlığı'nın D grubu ve 2017/1604 sayılı projesi olarak tamamlanmıştır.

3. Bulgular

6 aylık dönemde 65 yaş üstü 314 olgu hakkında hukuki ve fiili ehliyet değerlendirmesi yapıldı. Olguların 165'inin (% 52,5) kadın, 149'unun (% 47,5) erkek olduğu belirlendi. Olguların yaşlarının 65 ve 96 arasında değiştiği, yaş ortalamasının $77,6 \pm 0,5$ olduğu saptanmıştır.

Yaşlılara ait demografik veriler tablo 1'de verilmiştir. Yaşlıların 67'sinin (% 21,3) okuma yazmasının olmadığı belirlendi. Olguların en sık ilkokul mezunu olduğu (n=147, % 46,8), yalnızca % 7,3'ünün (n=21) üniversite mezunu olduğu saptandı. Olguların 293'ünün (% 93,3) il merkezinde yaşadığı, medeni durumları değerlendirildiğinde en sık eşi ölmüş (n=160, % 51,0) olguların başvurduğu gözlemlendi. Olguların % 45,2'sine (n=142) çocuklarının baktığı, 157'sinin (% 50,0) aylık gelirinin açlık sınırı olan 1.498,66 TL altında olduğu belirlenmiştir. Olguların % 3,2'sinin aktif iş hayatında olduğu, 302'sinin ise aktif olarak çalışmadığı saptandı. Çalışan olguların 2'sinin esnaf, 3'ünün çiftçi, 1'inin serbest meslek ve 6'sının özel sektörde çalıştığı belirlendi.

HUKUKİ EHLİYET DEĞERLENDİRME FORMU (HEDEF)

KARAR VERME

- 0 Yapılacak işlemle ilgili bir tercihte bulunması gerektiği hakkında bir düşüncesi yok, (Niçin burada olduğunu söyleyemiyor).
- 1 Neden ve gerekçeleri, sonuçları önemli olmaksızın yapılacak işlemle ilgili bir seçim yapması gerektiğinden haberdar, bir seçim yapabiliyor (tercihi yakınlarına bırakması, hatta doktora sorması da bir tercih sayılır).
- 2 Seçeneklerini ve gerekçelerini ayrıntılandırmaya da yapılacak işlemle ilgili kabaca bir seçimde bulunabiliyor, kendince kaba gerekçelerle tercih nedenlerini söyleyebiliyor.
- 3 Yapılacak işlemle ilgili seçeneklerini ve bunlar içinde tercihini sıralı ve gerekçeli olarak açıklayabiliyor.

SONUÇLARIN MANTIKILIĞI

- 1 Yapılacak işlemin sonuçları hakkında hiçbir fikri yok, veya vardığı sonuçlar mantıksız ya da genel toplumsal tavra uygun değil.
- 2 Yapılacak işlemin olası sonuçlarıyla ilgili mantıklı bir fikri var ama ayrıntılandıramıyor.
- 3 Yapılacak işlemle ilgili mantıklı bir sonuca ulaşabiliyor, bunu ayrıntılarıyla tartışabiliyor.

USLAMLAMA

- 0 Formal düşünce bozukluğu, hezeyan, varsanı, bilişsel bozukluk var (yorumlama bu bozukluklardan birine ya da birkaçına bağlı olarak zedelenmiş).
- 1 a- Uslamlama obsesif-kompulsif bozukluk, fobik bozukluk, panik bozukluğu vb psikiyatrik durumlar yüzünden eylemler sonuca ulaşamıyor.
b- Somut düşünce artmış, konuşma fakir afazik? düşüncede sonuca ulaşmada belirgin güdük, dikkat dağınıklığı, konsantrasyon güçlüğü (aynı soruyu tekrar ettirme, sadece kararı tekrar ettirme).
- 2 Sonuca ulaşma ve akıl yürütme kapasitesi, prosedürün genelini kabaca göz önüne alarak, fakir içerik ve soyutlamada yetersizlikler olsa da rasyonel olarak ifade ederek sonuca ulaşıyor.
- 3 Yapılacak işlemin prosedürünü toplum kurallarının farkında olarak, geniş bir kelime hazinesi ve soyut düşünme, dolaylı ve deyimsel ifadeler gibi iletişim yolları sonuca (neden sonuç ilişkisini kolaylıkla kurarak) ulaşıyor.

BİLME

a- ANLAMA

- 0 Anlama kapasitesi yok - Durumunu bilmiyor.
- 1 Anlama Bilme kapasitesi çok sınırlıydı (Bilgi çok az kişisel bilgilerle sınırlı, ya da işlemin çok yetersiz bir bölümünden haberli).
- 2 Yapacağı işlemin ya da içinde bulunduğu durumun yararlarının farkında, risklerini bilmiyor, göz ardı ediyor.
- 3 Yarar ve riskleri yeterli derecede biliyor, ayrıntılandırıyor, alternatifleri tartışıyor.

b- GÜNCEL ANLAMA

- 0 İşbirliğine giremeyecek durumda.
- 1 Yapılacak işlem anlatıldığında çok azını anlayıp ifade ediyor. Çok genel ya da yineleyerek aynı şeylerden söz ediyor.
- 2 Ayrıntılara fazla dikkat etmiyor.
- 3 Yeterli ve doğru kavlıyor.

c- AYIRDETME

- 0 Yapılacak işlemin yarar ve zararlarını ayırt edemiyor.
- 1 Yapılacak işlemin yarar ve zararlarını kısmen ayırt edebiliyor.
- 2 Yapılacak işlemin yarar ve zararlarını büyük oranda ayırt edebiliyor.
- 3 Yapılacak işlemin kendisi için yarar ve zararlarını tam ayırt edebiliyor.

Yaşlılık Nedeniyle Hukuki Ehliyet Değerlendirilmesi İstenilen Olgularda Hukuki Ehliyet Değerlendirme Formu'nun (HEDEF) Uygulanabilirliğinin Ölçülmesi

Tablo 1.
Yaşlılara ait demografik verilerin dağılımı

Olguların eğitim durumu	n	%
Okuma yazması yok	67	21,3
Okur-yazar (okula gitmemiş)	45	14,3
İlkokul mezunu	147	46,8
Ortaokul mezunu	19	6,1
Lise mezunu	13	4,1
Üniversite mezunu	23	7,3
Yaşadığı yer		
İl merkezi	293	93,3
İlçe veya kasaba	13	4,2
Köy	8	2,5
Medeni Durum		
Hiç evlenmemiş	10	3,1
Halen evli	139	44,3
Eşi ölmüş	160	51,0
Boşanmış	5	1,6
Kiminle yaşadığı		
Yalnız yaşıyor	21	6,7
Eşi ile yaşıyor	139	44,3
Çocukları kendisine bakıyor	142	45,2
Huzurevinde kalıyor	5	1,6
Akrabaları ile yaşıyor	7	2,2
Ekonomik durumu		
Kötü (1.497,TL altı)	157	50,0
Orta (1.497 TL- 4.878 TL)	140	44,6
İyi (4.878 TL üzeri)	17	5,4
Çocuğu		
Var	295	93,9
Yok	9	6,1
Aktif iş hayatında		
Çalışıyor	12	3,8
Çalışmıyor	302	96,2
Toplam		
	314	100,0

Can ve arkadaşlarının geçerliliğini ve güvenilirliğini kanıtladıkları HEDEF testi iki değerlendirici tarafından uygulanmıştır. Değerlendiricilerin belirledikleri puanlar Cronbach alfa analizi ile ölçülmüştür. Çalışmacılar arası güvenilirlik testi 0,8987

ile 0,9954 arasında bulundu. En yüksek değerler toplam puan değeri olduğu belirlendi. Değerlendiricilerin tüm maddelerde benzer bir değerlendirme yaptıkları belirlendi (Tablo 2, P<0,0001).

Tablo 2.

İki değerlendiricinin uyguladığı formun alt ölçekleri arasındaki korelasyon

1. Değerlendirici	Karar verme	Sonuçların Mantıklılığı	Uslamlama	*Bilme*	Toplam puan
2. Değerlendirici					
Karar verme	.9124*	.9238*	.9412*	.9636*	.9565*
Sonuçların Mantıklılığı	.8987*	.9714*	.9322*	.9132*	.9422*
Uslamlama	.9283*	.9521*	.9812	.9412*	.9699*
Bilme**	.9152*	.9336*	.9236*	.9554*	.9250*
Toplam puan	.9355*	.9382*	.9454*	.9698*	.9954*

* $P < 0,0001$

**Bilme; Anlama, güncel anlama ve ayırt etme olarak üç farklı kategoriden oluşmaktadır. Bu üç değer istatistik olarak ortalama puanları karşılaştırılmıştır.

Duyarlılık, rutin adli psikiyatrik değerlendirme ile karşılaştırıldı. Rutinde testi uygulayan ekip, söz konusu olan iş ile ilgili “hukuki ehliyeti vardır” veya “hukuki ehliyeti yoktur” anlamında raporlar vermektedir. HEDEF toplam puanları bu değerlendirmeler ile karşılaştırıldığında, 9 ve az olanların hukuki ehliyetlerinin olmadığı, 12 ve üstü olanların hukuki ehliyetleri olduğu belirlendi. Muayenede 9 ile 12 puan aralığında olgu saptanmadı. Hukuki ehliyeti olan olguların hiç birisinde herhangi bir alt başlıkta olguların 2’nin altında puan almadığı görüldü.

Her iki değerlendiricinin HEDEF puanları ile mini mental testin karşılaştırılmasında $r=0,8996$ ile $0,9022$ arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır (Tablo 3, $P<0,001$). Mini mental testin çoğunlukla 24 ve üzerinde olduğu olguların hukuki ehliyeti olduğu belirlenmiştir. Yalnızca 4 olguda mini mental test sonucu 24’ün altında olmasına karşın HEDEF değerinin 12 ve üzerinde olduğu olgularda, adli psikiyatrik değerlendirmenin de “hukuki ehliyeti vardır” lehinde olduğu belirlendi. Uygulamada HEDEF testinin mini mental testten daha etkin olduğu belirlendi.

Tablo 3.

İki değerlendiricinin HEDEF toplam puanı ile mini mental test puanının karşılaştırılması

	Mini mental test
1. Değerlendirici HEDEF	0,7152
2. Değerlendirici HEDEF	0,7255

 $P<0,01$

Filin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği olup olmama durumunun yaş grubu, cinsiyet, eğitim durumu ve yaşanan yere göre değişim göstermediği belirlendi (Tablo 4, $P>0,05$). Ekonomik durum ve aktif iş hayatında olma durumu ile hukuki ehliyet

arasında anlamlı bir ilişki olduğu, aktif çalışma hayatında olanların tümünün, ekonomik durumu orta ve iyi olanların ise % 98,1’inin hukuki ehliyetlerinin olduğu saptanmıştır (Tablo 4).

Tablo 4.

Fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama yeteneğinin, cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve yaşanan yere göre dağılımı.

Fiilin Hukukî Anlam ve Sonuçlarını Algılama Yeteneği Olmayan Yaşlılar			
Cinsiyet	n	%	İstatistik
Erkek (n=149)	7	46,7	$\chi^2=0,004$
Kadın (n=165)	8	53,3	P>0,05
Yaş Grubu			
65-75 yaş (n= 120)	3	20,0	$\chi^2=2,214$
>75 yaş (n=194)	12	80,0	P>0,05
Eğitim Durumu			
İlkokul ve altı (n=192)	11	73,3	$\chi^2=0,702$
İlkokul üstü eğitim (n=112)	4	26,7	P>0,05
Yaşadığı yer			
İl merkezi (n=293)	13	86,7	$\chi^2=1,115$
İlçe veya köy (n=21)	2	13,3	P>0,05
Ekonomik Durum			
Kötü (1.497,TL altı) (n=145)	12	80,0	$\chi^2=5,671$
Orta ve İyi (1.497 TL ve üzeri) (n=154)	3	20,0	P<0,05
Aktif iş hayatından olma			
Çalışıyor (n=12)	0	0,0	Pearson χ^2
Çalışmıyor (n=287)	15	100,0	P<0,05
Toplam (n=314)	15	100,0 (4,7)	

3. Tartışma

Ülkemizde kişilerin fiil ehliyeti ve bu ehliyeti kullanma yetisinin tespiti büyük önem taşımaktadır. Öyle ki hukuk sistemi kişilerin fiil ehliyetinin olmadığı ya da fiil ehliyetini kullanmasına engel olabilecek durumların tespitini yaptırarak kişilerin korunması amacıyla kısıtlanmalarını sağlayabilmektedir. Genellikle yaşla beraber fiziksel sorunların artış göstermesi, başta demans gibi hastalıklar sonucunda bilişsel yetilerin azalması, fiili ve hukuki ehliyetin etkilenmesi sorunu ortaya çıkabilmektedir (7). Ülkemizde 65 yaş ve üzerindeki kişilerin, mal alım-satımı, vasiyetname düzenleme, vekalet verme gibi resmi işlemlerinde, ilgili fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneklerinin olup olmadığı açısından hekim raporu almaları gerekmektedir (2,8,9). Mevcut yasal düzenlemelerde, bu raporların tüm hekimler tarafından verilebileceği anlaşılmaktadır (8). Bu konuda bir standardizasyon olmadığı görülmektedir. Bu durum, uygulamada karışıklıklara ve mağduriyetlere neden olabilmektedir.

Finansal istismar yaşlılık döneminde sık görülen istismar türlerinden birisidir.

Yaşlıların sivil ve hukuki haklarının ihlal edilmesi, yasadışı ya da izinsiz olarak mallarının, parasının, banka/emeklilik hesabının ya da diğer değerli varlıklarının kullanılması ve değiştirilmesi, kendi evinden çıkartılması ve hile yolu ile vekaletname alınması ekonomik ve hak istismarı örnekleridir (10-13). Ankara'da yapılan bir çalışmada, yaşlı popülasyonun % 20,3'ünün ekonomik istismara maruz kaldığı bildirilmiştir (14). Kore'de 15.230 yaşlının değerlendirildiği bir çalışmada, 1814 (% 11,9) yaşlının ekonomik istismara maruz kaldığı bildirilmiştir (15). Literatürde görüldüğü üzere, yaşlı ekonomik istismarı, önemli bir halk sağlığı sorunudur. Yaşlıların ekonomik istismardan korunmasında, fiili ve hukuki ehliyet değerlendirmeleri önemli bir yer tutmaktadır.

Bu kapsamda, Can ve arkadaşları tarafından 65 yaş üzerindeki olguların hukuki ehliyet değerlendirmeleri için HEDEF formu kullanılarak değerlendirme yapılmıştır (1). Çalışmada 65 yaş üzerindeki 38 olgunun değerlendirmesinde HEDEF ile Kısa Akıl Muayenesi (KAM), Kısa Psikiyatrik

Değerlendirme Ölçeği ve (KPDÖ), Bütünsel Gerileme Ölçeği (BGÖ) arasındaki ilişki araştırılmış ve HEDEF'in sonuçlarının diğer test sonuçları ile uyumlu olduğu saptanmıştır (1). Sunulan çalışmada 314 yaşlı hastaya iki farklı uygulayıcı tarafından HEDEF uygulanmıştır. Çalışmacılar arası güvenilirlik testi (Cronbach alfa, r değeri) 0,8987 ile 0,9954 arasında bulunmuştur. Değerlendiricilerin tüm maddelerde benzer bir değerlendirme yaptıkları belirlenmiştir. Her iki değerlendiricinin HEDEF puanları ile mini mental testin karşılaştırılmasında $r=0,8996$ ile $0,9022$ arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Mini mental testin çoğunlukla 24 ve üzerinde olduğu olguların hukuki ehliyeti olduğu belirlenmiştir. Yalnızca 4 olguda mini mental test sonucu 24'ün altında olmasına karşın HEDEF değerinin 12 ve üzerinde olduğu, adli psikiyatrik değerlendirmenin de "hukuki ehliyeti vardır" lehinde olduğu belirlendi. Uygulamada HEDEF testinin mini mental testten daha etkin olduğu belirlenmiştir.

Aktif iş hayatında olma, kötü sosyoekonomik durum, eğitim seviyesinin düşük olması durumlarının hukuki ehliyet sahibi olmada etkili olduğu görülmüştür. 15 olgunun değerlendirilmesinde hukuki ehliyetlerinin olmadığı saptanmıştır. Bu olgularının 15'inin (% 100) de aktif olarak çalışmadığı, 12'sinin ise (% 80) ekonomik durumunun kötü olduğu

belirlenmiştir. Bu durum literatürle uyumlu bulunmuştur (2,16).

4. Sonuç

HEDEF testinin, poliklinik ortamında rahatlıkla uygulanabilir olduğu, farklı uygulayıcılar arasında anlamlı derecede benzer değerlendirme sonuçları olduğu belirlendi. HEDEF toplam puanları bu değerlendirmeler ile karşılaştırıldığında, 9 ve az olanların hukuki ehliyetlerinin olmadığı, 12 ve üstü olanların hukuki ehliyetleri olduğu belirlendi. Muayenede 9 ile 12 puan aralığında olgu saptanmadı. Hukuki ehliyeti olan olguların hiç birisinde herhangi bir alt başlıkta olguların 2'nin altında puan almadığı görüldü. HEDEF testinin mini mental testten de daha güvenilir olduğu belirlendi. Mini mental testin çoğunlukla 24 ve üzerinde olduğu olguların hukuki ehliyeti olduğu saptandı. Ancak 4 olguda mini mental test toplam puanının altında olmasına karşın, adli psikiyatrik değerlendirmede uygulayıcılar tarafından "hukuki ehliyetinin" olduğuna karar verildi.

HEDEF testinin adli psikiyatrik uygulamada olan tüm hekimler tarafından uygulanabilir bir test olduğu, geçerlilik ve güvenilirliğinin olduğu, yaşlıların hukuki ehliyet değerlendirmelerinde kullanılmasının standardizasyonu sağlayarak, yaşlı ekonomik istismarının önlenmesine katkı sağlayacağı sonucuna varıldı.

KAYNAKLAR

1. Can Y, Sercan M, Saatçioğlu Ö, Soysal H, Uygur N. Hukuki Ehliyeti Değerlendirme Formu (HEDEF) Geçerlilik, Güvenilirlik ve Duyarlılığı. Klinik Psikiyatri 2006;9:5-16.
2. Karbeyaz K, Akkaya H, Gündüz T, Urazel B, Kökcüoğlu MA. Legal and civil liability reports drawn up on the occasion of senility; Eskisehir experience. J For Med 2013;27(1):10-6.
3. Kıssal A, Beşer A. Yaşlı İstismar ve İhmalinin Değerlendirilmesi. TAF Prev Med Bull 2009; 8(4):357-364
4. Ahmed MB Psychological and legal aspects of mental incompetence. Tex Med, 1998;94(3):64-67.
5. al-Adwani A, Nabi W Financial management in patients with dementia; their adult children's knowledge and views. Int J Geriatr Psychiatry, 1998;13(7):462-465.
6. Alexander MP Clinical Determination Of Mental Competence. Arch Neurol, 1988; 45:23-26.
7. Moye J, Marson DC. Assessment of decision-making capacity in older adults: an emerging

Yaşlılık Nedeniyle Hukuki Ehliyet Değerlendirilmesi İstenilen Olgularda Hukuki Ehliyet Değerlendirme Formu'nun (HEDEF) Uygulanabilirliğinin Ölçülmesi

- area of practice and research. The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences. 2007;62(1):3-11.
8. Moroğlu N, Oktay S, Şıpka Ş. Kişiler Hukuku. Moroğlu N, Oktay S, Şıpka Ş editors. Türk Medeni Kanunu ve Yürürlük Kanunu, Beta Basım Yayını Dağıtım A.Ş. İstanbul, 2012 pp: 5-21
 9. Kaçak N. Yeni İçtihatlarla Türk Medeni Kanunu (2. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007 pp; 15-31
 10. Price T, King PS, Dillard RL, Bulot JJ. Elder financial exploitation: implications for future policy and research in elder mistreatment. West J Emerg Med. 2011;12(3):354-6
 11. Lee HY, Eaton CK. Financial abuse in elderly Korean immigrants: mixed analysis of the role of culture on perception and help-seeking intention. J Gerontol Soc Work. 2009;52(5):463-88.
 12. Conrad KJ, Iris M, Ridings JW, Langley K, Wilber KH. Self-report measure of financial exploitation of older adults. Gerontologist. 2010;50(6):758-73.
 13. Keskinöglü P, Giray H, Pıçakçıefe M, Bilgiç N, Uçku R. Yaşlıda fiziksel, finansal örselenme ve ihmal edilme. Turkish Journal of Geriatrics 2004; 7(2): 57-61.
 14. İlhan F. Ankara ili Yenimahalle ilçesi Anadolu mahallesinde aile içi yaşlı istismarının saptanması [Tıpta Uzmanlık Tezi]. Ankara: Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı; 2006.
 15. Oh J, Kim HS, Martins D, Kim H. A study of elder abuse in Korea. Int J Nurs Stud. 2006; 43(2): 203-14.
 16. Uygur N. Yeni Türk Medeni Kanunu ve Demanslı Hastalar. Demans Dergisi 2002;2:21-6